

Στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΧΑΛΚΙΑ, Δρ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Το παρόν κείμενο επιχειρεί να αναδείξει επιμέρους όψεις της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής μέσα από την εμπειρική διερεύνηση των στάσεων των πολιτών απέναντι στα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας και την αποκαταστατική δικαιοσύνη σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα.

This text attempts to highlight different aspects of participatory criminal policy in Greece by researching citizens' attitudes towards the Local Crime Prevention Councils and restorative justice in low, median and high crime areas in Athens.

1. Εισαγωγικά

Η αντεγκληματική πολιτική συνιστά σήμερα ένα ευρύ και σύνθετο πεδίο πρακτικών. Αρχικά ο όρος αναφερόταν κυρίως τις κατασταλτικές κρατικές πολιτικές,¹ προοδευτικά όμως διευρύνθηκε και συμπεριέλαβε επιμέρους κοινωνικές πολιτικές του κράτους.² Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει την αντεγκληματική πολιτική ως «το σύνολο των μέτρων που τείνουν στην προστασία της κοινωνίας από την εγκληματικότητα, στη φροντίδα για τη μελλοντική εξέλιξη του εγκληματία και στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του θύματος».³ Υπό την έννοια αυτή η αντεγκληματική πολιτική «αναφέρεται αφενός μεν στον καθορισμό των κοινωνικών καταστάσεων και γεγονότων που υπάγονται στη δικαιοδοσία του ΣΑΠΔ και αφετέρου στα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταστολή τους»,⁴ και αφορά τα επίπεδα της πρωτογενούς εγκληματοποίησης ή απεγκληματοποίησης, και συγκεκριμένα την κοινωνικοπολιτική διαδικασία που συνίσταται στην αξιολόγηση ορισμένων αγαθών για τα οποία θεσπίζει ή καταργεί ποινικούς κανόνες και της δευτερογενούς εγκληματοποίησης (ποινικοποίησης ή αποποινικοποίησης), δηλαδή, της διαδικασίας που αφορά τη δραστηριοποίηση (ή μη δραστηριοποίηση) του συστήματος απονομής της

ποινικής δικαιοσύνης, αλλά και όλων των εξωποινικών φορέων (διοικητικές δομές, θεραπευτικές μονάδες, «κοινωνία των πολιτών», κ.ά.) που λαμβάνουν μέρος με την αντίδρασή τους απέναντι στο έγκλημα.⁵ Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, οι αρχές της πολιτειακής δράσης για την αντιμετώπιση του εγκλήματος είναι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και η συμμόρφωση προς μια ορθολογική αντεγκληματική πολιτική που στοχεύει στην πρόληψη του εγκλήματος και στην εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών, στην καταστολή του, στην προστασία και ικανοποίηση των θυμάτων και στη μέριμνα για τους εγκληματίες.⁶

Η αντεγκληματική πολιτική αφενός μεταβάλλει το ίδιο το εγκληματικό φαινόμενο, καθώς η επίδραση που ασκεί σε αυτό καθίσταται καταλυτική για την περαιτέρω διαμόρφωσή του και αφετέρου μεταβάλλεται αναλόγως του μετασχηματισμού του εγκληματικού φαινομένου. Υπό την έννοια αυτή η αντεγκληματική πολιτική καλείται να επανεφεύρει⁷ διαρκώς τις απαντήσεις απέναντί του. Συνεπώς, τόσο το έγκλημα όσο και η αντεγκληματική πολιτική είναι δύο άρρηκτα συνδεδεμένες έννοιες, οι οποίες δεν δύναται να προσεγγιστούν μεμονωμένα. Ωστόσο, το εγκληματικό ζήτημα, ακριβώς επειδή αφορά όλους τους πολίτες, δεν μπορεί να αποτελεί υπόθεση μόνο του κράτους.⁸ Στο πλαίσιο αυτός της τοποθέτησης διαμορφώθηκαν θεωρητικές προσεγγίσεις και επιμέρους κοινωνικές πρακτικές που προήγαγον τον πολίτη σε μέτοχο της αντιμετώπισης του εγκλήματος.

2. Εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις

Η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική αναγάγει τον πολίτη σε ενεργό υποκείμενο της αντιμετώπισης του εγκλήματος και στηρίζεται στην πεποίθηση ότι εκείνοι που επηρεάζονται από την απόφαση έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στη διαδικασία λήψης της και, εν προκειμένω, σε επιμέρους ενέργειες που απορρέουν από τις αποφάσεις αυτές.⁹ Παραδοσιακά, οι πολίτες συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα με πολλούς

* Η μελέτη στηρίζεται σε τμήμα της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας, βλ. Χαλκιά, Α. (2012), *Τιμωρητικότητα του κοινού σε περιοχές με διαβάθμιση της εγκληματικότητας και οι στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <<http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:5558&lang=el>>

1. Ο Feuerbach όρισε την αντεγκληματική πολιτική στο βιβλίο του *Manuel de droit penal*, 1803, ως «το σύνολο των κατασταλτικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κράτος αντιδρά στο έγκλημα», όπως αναφέρεται στο *Delmas-Marty, M.* (1991) [1983], *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφωνίτου, Χρ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 27.
2. Για παράδειγμα, ο εγκληματολόγος Ferri στο έργο του *Sociologica criminale*, 1880, αναφέρθηκε στα «υποκατάστατα της ποινής», στην καταπολέμηση των κοινωνικών πηγών του εγκλήματος, στη λήψη, δηλαδή, κοινωνικών μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός του ποινικού κώδικα, όπως, για παράδειγμα, η προστασία των εγκαταλελειμμένων παιδιών, όπως αναφέρεται στο *Αλεξιάδης, Στ.* (1994), «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 22-23 και *Κουράκης, Ν.* (1994) «Βάσεις και τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 475.
3. Conseil de l'Europe, *La participation du public a la politique criminelle*. Strasbourg, 1984, όπως αναφέρεται στο *Τσήτσουρα, Α.* (1994), «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 63.
4. *Νικολόπουλος, Γ.* (2008), *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα» της Χάγης και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 9.

5. *Νικολόπουλος, Γ.* (2005), *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σ. 2-4.
6. *Φαρσεδάκης, Ιάκ.* (1998), «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», *ΠοινΔικ*, τεύχ 3, σελ. 236-238:236.
7. *Delmas-Marty, M.* (1991) [1983], *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π., σελ. 377.
8. *Φαρσεδάκης, Ιάκ.* (1998) «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», ό.π.
9. International Association for Public Participation, (2007), *IAP2 Core Values*, διαθέσιμο σε: <<http://www.iap2.org/>>

τρόπους τόσο στη χάραξη όσο και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και η συμμετοχή θα πρέπει να θεωρείται περίπου αυτονόητη σε ένα δημοκρατικό κράτος.¹⁰ Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, η συμμετοχή του κοινού στην αντιμετώπιση του εγκλήματος ενισχύεται και ενδυναμώνεται μέσα από επιμέρους δράσεις.¹¹ Σημαντική παράμετρος για την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας τους, πέραν της πολιτειακής συμβολής, καθίσταται το βασικό συστατικό τους μέρος, δηλαδή, οι ίδιοι οι πολίτες.

Η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική εδράζεται στο πλαίσιο του κοινοτισμού και της κοινοτικής πρόληψης. Εννοιολογικά η κοινότητα νοείται «ως κάτι μικρότερο της κοινωνίας, κάτι περισσότερο «δεμένο», κάτι στο οποίο η παράδοση και οι ηθικές αξίες έχουν προτεραιότητα έναντι των οικονομικών συναλλαγών και όπου η προσωπική δέσμευση είναι πολύ πιο σημαντική από τους θεσμούς, από τους απρόσωπους μηχανισμούς της κοινωνίας».¹² Ο κοινοτισμός προβάλλει ένα ουμανιστικό πρόταγμα που λειτουργεί σε τοπικό επίπεδο και αναφέρεται στην αξίωση της επαναδημιουργίας θετικών κοινωνικών δεσμεύσεων ανάμεσα στους πολίτες, στην υποχώρηση του τυφλού ατομισμού και εγωισμού, στην πρόσπιση της ανθρώπινης υπόστασης, της πολυπολιτισμικής κοινωνίας¹³ και στην ενδυνάμωση της συλλογικής ζωής της κοινότητας με την ενεργό συμμετοχή των πολιτών σε αυτήν.¹⁴ Η έννοια της κοινότητας, η οποία έχει θρησκευτική αλλά και τοπική προέλευση, συνδέθηκε με την τοπική αυτοδιοίκηση και με το κίνημα του κοινοτισμού στις συζητήσεις των κοινωνικών επιστημών, λαμβάνοντας πολιτικές προεκτάσεις και λειτουργώντας ως απάντηση στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές στρατηγικές, ειδικά στη ρεπουμπλικανική παράδοση των Η.Π.Α.¹⁵

Η κοινοτική πρόληψη εμφανίστηκε τη δεκαετία του '70 στις Η.Π.Α., και στη συνέχεια στη Μεγάλη Βρετανία για να εξαπλωθεί κατόπιν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Οι παράγοντες διάδοσης της κοινοτικής πρόληψης αρχικά σχετίστηκαν κυρίως με τα τεκμαιρόμενα από τις αστυνομικές στατιστικές, σύμφωνα με τα οποία το μεγαλύτερο μέρος των παράνομων πράξεων διαπράττεται στα μεγάλα αστικά κέντρα, το 95% των κατοίκων θυματοποιούνται στον τόπο διαμονής τους και ότι τα 2/3 των δραστών τελούν τα εγκλήματα πλησίον του χώρου κατοικίας τους.¹⁶ Στη συνέχεια, και για τις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι παράγοντες διάδοσης της κοινοτικής πρόληψης σχετίζονται με το άνοιγμα των συνόρων μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την εισροή μεταναστών, το φόβο του εγκλήματος και την αξιολόγησή

του ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος από τους πολίτες, την οξεία αρνητική κριτική απέναντι στην αστυνομία, την ανάπτυξη των υπηρεσιών ιδιωτικής ασφάλειας.¹⁷

Η έννοια της κοινοτικής πρόληψης αφορά «τις παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών, οι οποίες επηρεάζουν την εγκληματική δράση στο εσωτερικό των συνοικιών».¹⁸ Η δικαιολογητική της βάση εδράζεται στην εύλογη παραδοχή ότι η πρόληψη της εγκληματικότητας αντιμετωπίζεται καλύτερα στον τόπο εκδήλωσης του προβλήματος, δηλαδή, στην πόλη, στη συνοικία, στη γειτονιά και από τους κατοίκους και τους φορείς γενικά που το βιώνουν και πλήττονται από αυτό.¹⁹ Εντάσσεται στο συναϊναιτικό μοντέλο αξιών (συσπείρωση γύρω από ένα κοινό στόχο, μείωση εγκληματικότητας) και στη θεωρητική προσέγγιση του πραγματισμού (με την ιδιαίτερη παράδοσή του στις Η.Π.Α.) και αφορά ένα συμμετοχικό μοντέλο αντιμετώπισης του εγκλήματος.²⁰ Κυρίαρχα, επομένως, χαρακτηριστικά της κοινοτικής πρόληψης είναι ο τοπικός και αποκεντρωμένος χαρακτήρας, η συμμετοχή των πολιτών και η διεταιρικότητα.²¹

Βασικές παράμετροι της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής είναι η ονομαζόμενη «κοινωνία των πολιτών».²² Χαρακτηριστικά της κοινωνίας των πολιτών αποτελούν η εθελοντική συμμετοχή στις οργανώσεις των πολιτών, η οποία διακρίνεται από την αναγκαστική που χαρακτηρίζει τη σχέση με το κράτος, η «αυτο-κυβέρνηση» (self-governing), η αυτο-υποστήριξη ως ένα βαθμό, η αυτονομία από το κράτος και ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας.²³ Ο ως άνω όρος θέτει κυρίως ερωτήματα για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική συμμετοχή στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες διακρίνονται από υψηλή ετερογένεια και από τον τρόπο που το κράτος, η αγορά και ο πολιτισμός αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Από την άλλη πλευρά, η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική ενέχει διακινδυνεύσεις που αφορούν τους συμμετέχοντες, τους τρόπους με τους οποίους συμμετέχουν, τους λόγους συμμετοχής τους, η οποία εξειδικεύονται περαιτέρω ως προς τη διεύρυνση και εντατικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου, την ποινικοποίηση του κοινωνικού χώρου²⁴ και ως προς τις κάθε είδους εκτροπές από τη νομιμότητα. Γενικότερα, έντονη κριτική έχει ασκηθεί σχετικά με την παρέμβαση της κοινωνίας των πολιτών, διότι, αν και θεωρείται ότι συνιστά κοινό αγαθό των δημοκρατικών κοινωνιών και φραγμό στην αυταρχικότητα του κράτους, εντούτοις, μπορεί να συμβάλλει είτε στη διάπραξη αδικιών και στη μη

10. Τσήτσουρα, Α. (1988), «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1, σ. 32-44.

11. Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003), *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

12. Καρκατσιούλης, Π. (2000), «Κοινότητα - κοινοτισμός - κοινωνία - κοινωνική θεωρία: από την αυτονομία στην αυτο-αναφορά», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ. 4, σ. 1, διαθέσιμο σε: <www.media.uoa.gr/issues/4_issue/karkats.html>

13. Η πολυπολιτισμικότητα αυτή προϋποθέτει την ανάπτυξη της ανεκτικότητας του πολίτη και της πολιτείας απέναντι στο «άλλο», όπου όριο της συνιστούν μόνο τα ανθρωπιάνα δικαιώματα, βλ. Walzer, M. (1998) [1997], *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, μτφρ. Μανωδελάκη, Κ., Καστανιώτη, Αθήνα και Κοτζιάς, Ν., Προλεγόμενα, στο ίδιο, σ. 47.

14. Κοτζιάς, Ν. (1999), «Η κοινωνική θέση του κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελεύθερο ατομισμό», στο Ετζόνι, Α. [1996], *Η κοινωνία της υπευθυνότητας: κοινωνικότητα και ατομισμός*, μτφ. Γανιάτη, Κ., Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 40-41.

15. Στο ίδιο, σ. 13-14.

16. Λαμπροπούλου, Ε. (2003), «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: το «νέο» παράδειγμα στην αντεγκληματική πολιτική», στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.), *Τμηματικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyllant, Αθήνα - Βρυξέλλες, σ. 778.

17. Στο ίδιο, σ. 788-789.

18. Tonry, M., Farrington, D. (eds) (1995), "Strategic approaches to crime prevention", στο Tonry, M., Farrington, D. *Building a safer society. Strategic approaches to crime*, University of Chicago Press, Chicago, σ. 2, όπως αναφέρεται στο Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003), *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ. 25.

19. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003), *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ. 184.

20. Στο ίδιο, ό.π., σ. 14-15 και 24.

21. Στο ίδιο, σ. 16-21 και 184.

22. Σημειώνεται ότι ο η έννοια του ενεργού πολίτη συγκροτείται με τη δημιουργία της πόλεως στην Αρχαία Ελλάδα και είναι χαρακτηριστική η ρήση του Αριστοτέλη για τον πολίτη: «δι' απλώς ουδέν των άλλων ορίζεται ή τω μετέχει κρίσεως και αρχής» (Αριστοτέλους Πολιτικά, Βιβλίο Γ'). Ο όρος «κοινωνία των πολιτών» αναφέρεται στη δημόσια ζωή και περιλαμβάνει τόσο τη δυναμική των κοινωνικών κινήματων όσο και την ιδιότητα του πολίτη (citizenship), η οποία αποτελεί έναν συγκεκριασμό δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Βλ. και Scott, J., Marshall, G. (eds) (2005³), *Oxford Dictionary of Sociology*, Oxford University Press, Oxford, p. 42.

23. Bowden, B. (2006), "Civil society, the state, and the limits to global society", *Global Society*, Vol. 20 (2):175-178:174.

24. Πανούσης, Γ. (1993), *Εγκλημα και τοπική κοινωνία*, Εγκληματο-λογικά 1, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 30.

δυνατότητα ελέγχου και κανονικοποίησης των λειτουργιών της²⁵ είτε στην απόκτηση σημαντικής πολιτικής εξουσίας σε μέλη της, τα οποία δεν έχουν εκλεγεί άμεσα.²⁶

Εν κατακλείδι, το κοινοτικό πρότυπο εδράζεται στη διοικητική αποκέντρωση του κράτους και βρίσκεται στον αντίποδα της παραδοσιακής κρατικοκεντρικής αντεγκληματικής πολιτικής. Ωστόσο, η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική δεν συνεπάγεται την παραίτηση του κράτους από την άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς είναι εκείνο που κατέχει τη δυνατότητα θεσμοθέτησης και αναλαμβάνει την εποπτεία και τον έλεγχο των δράσεων στην τοπική κοινότητα.²⁷ Περαιτέρω, ο αποκεντρωμένος και τοπικός της χαρακτήρας, αν και σημαντικός στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, έχει περιορισμένη ισχύ, όταν δεν συνεπικουρείται από ευρύτερες πολιτειακές προτάσεις για το σύνολο της κοινωνίας. Ο λειτουργικός συγκερασμός εννοιών, όπως «δημόσιο», «ιδιωτικό», «κεντρικό» και «τοπικό», ειδικά δε μέσα σε ένα πλαίσιο χαρακτηριζόμενο, όπως συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα, από την παγίωση των χαρακτηριστικών της *κρίσης* που αποδυναμώνουν την όποια πρότερη κοινωνική συνοχή και τον κοινωνικό ιστό καθ'εαυτό, αποτελεί προϋπόθεση για την ομαλή και επιτυχή εφαρμογή εναλλακτικών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής.

3. Θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική

Ήδη από το 4^ο Συνέδριο για την Πρόληψη και τον Έλεγχο του Εγκλήματος και της Παραβατικότητας του Ο.Η.Ε. που διεξήχθη το 1970, στο Κιότο, η συμμετοχή του κοινού κατέχει ιδιαίτερη θέση.²⁸ Η διεθνής εστίαση στη συμμετοχή του κοινού συνεχίστηκε το 1990 με τους πρότυπους ελάχιστους κανόνες για τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα (Κανόνες του Τόκυο)²⁹ καθώς και το 2002 με την δράση για την προώθηση μιας αποτελεσματικής πρόληψης του εγκλήματος (Απόφαση 2002/13).³⁰

Το 1983, το Συμβούλιο της Ευρώπης, με τη Σύσταση (R) (83) 7 συστήνει στα κράτη μέλη να προωθήσουν τη συμμετοχή του κοινού στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής με στόχο την πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό και εθνικό επίπεδο μέσα από ad hoc συμβουλευτικές επιτροπές, μόνιμα σώματα, καθώς επίσης και μέσω ευρείας διαβούλευσης, προκύπτουσας κυρίως από δημόσιες συζητήσεις.³¹ Επιπροσθέτως, προτάσσεται η παρουσίαση στο κοινό των τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής που υιοθετείται από τις Αρχές. Από την άλλη πλευρά, οι Αρχές οφείλουν να γνωρίζουν τις παρατηρήσεις του κοινού επί αυτών των πολιτικών. Προτάσσεται, επίσης, η διάχυση της πληροφορίας ως προς το βασικό ρόλο που μπορεί να έχουν οι πολίτες στην πρόληψη του εγκλήματος, στην επανένταξη των δρα-

στών, στην εφαρμογή εναλλακτικών κυρώσεων και στην αρωγή των θυμάτων. Ειδική αναφορά γίνεται στην κοινωνική πρόληψη και στη συμμετοχή του κοινού κυρίως σε θέματα που άπτονται της οικογένειας, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού της πόλης και της κοινότητας, της ενίσχυσης του διαλόγου σε επίπεδο γειτονιάς και, τέλος, στις βασικές προφυλάξεις που μπορεί να λάβει το κοινό μέσα από την περιστασιακή πρόληψη. Κατόπιν ακολούθησαν συναφείς Συστάσεις αναφοράς στη συμμετοχή του κοινού,³² όπως η Σύσταση R (87) 19 για την οργάνωση της πρόληψης του εγκλήματος, η Σύσταση R (87) 21 για την ανάγκη βοήθειας του θύματος από το κοινό, η Σύσταση R (92) 16 για τις κυρώσεις και τα μέτρα στην κοινότητα, η Σύσταση R (96) 8 για την αντεγκληματική πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής, η Σύσταση R (99) 19 για τη μεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις,³³ η Σύσταση Rec (2003) 21 που αφορά τη συνεργασία στην πρόληψη του εγκλήματος. Κεντρικά σημεία των Συστάσεων αναδεικνύονται η αναγκαιότητα συνεργασίας του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, η παροχή αντικειμενικής πληροφόρησης με απώτερο σκοπό την προστασία του κοινωνικού συνόλου με την κοινωνικοποίηση όσων βρίσκονται σε κίνδυνο και την επανένταξη των δραστών.³⁴ Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήδη από το 2001 με τη Λευκή Βίβλο (COM 2001 428 τελικό)³⁵ αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία της συμμετοχής των πολιτών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο «στην εκπόνηση και υλοποίηση των πολιτικών», καθώς και της κοινωνίας των πολιτών. Επιπροσθέτως, η συμμετοχή του κοινού τονίζεται στην πρόληψη της εγκληματικότητας (Com 2004 165 τελικό).³⁶

4. Μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής

Οι έμμεσοι τρόποι συμμετοχής του κοινού που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής αφορούν την αντιπροσώπευση στο Κοινοβούλιο και οι άμεσοι τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης σε νομοσχέδια, δημοψηφίσματα, συνέδρια, στις ομάδες πίεσης, στις Μ.Κ.Ο. κ.ά.³⁷ Η συμμετοχή του κοινού στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής συμπεριλαμβάνει όλο το εύρος του πεδίου που αφορά την αντιμετώπιση του εγκλήματος, από την πρόληψη, π.χ. σύλλογοι γονέων, αθλητικοί σύλλογοι, τη γνωστοποίηση των αδικημάτων και τη μαρτυρία, τα εξωποινικά μέτρα, την προστασία του θύματος, την ποινική δίκη με τους ενόρκους και το ακροατήριο έως την εκτέλεση των ποινών, τους συλλόγους αρωγής φυλακισμένων, την αντιμετώπιση του αποφυλακισμένου κ.ά.³⁸ Στην παρούσα μελέτη θα

25. Bowden, B. (2006), "Civil society, the state, and the limits to global society", ό.π.

26. Agnew, J. (2002), "Democracy and human rights", στο Johnston, R.J., Taylor, P. (eds) *Geographies of global change*, Blackwell, London.

27. Παπαθεοδώρου, Θ. (2002), *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 275 και 281.

28. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), διαθέσιμο σε: <<http://www.unodc.org/congress/en/previous/previous-04.html>>

29. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, διαθέσιμο σε: <<http://www2.ohchr.org/english/law/tokyorules.html>>

30. United Nations (U.N.), ECOSOC Resolution 2002/13, Action to promote effective crime prevention, διαθέσιμο σε: <<http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-13.pdf>>

31. Βλ. σχετικά με τη συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην Εγκληματολογία και τη Σύσταση για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, Φαρσεδάκης, Γάκ. (1991), *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 132.

32. Βλ. Αλεξιάδης, Σ. (2006⁵), *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

33. Όπως αναφέρονται στο Τσητσουρα, Α. (2007), «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 122-129.

34. Στο ίδιο, σ. 129.

35. Ανακοίνωση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2001 «Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση - Μια Λευκή Βίβλος» [COM(2001) 428 τελικό - Επίσημη Εφημερίδα C 287 της 12.10.2001], διαθέσιμο σε: <http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l10109_el.htm>

36. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2004), «Πρόληψη της εγκληματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες, 12.3.2004, Com (2004) 165 τελικό, σ. 1-19, διαθέσιμο σε: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0165:FIN:EL:PDF>>

37. Τσητσουρα, Α. (1988), «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», ό.π., σ. 36.

38. Στο ίδιο, σ. 37-40.

εξετασθούν δύο εκ των μορφών της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (εφεξής ΤοΣΠΠΑ)³⁹ και η αποκαταστατική δικαιοσύνη.

4.1. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ)

Τα ΤοΣΠΠΑ στις χώρες της Ευρώπης δημιουργήθηκαν ήδη από τη δεκαετία του '70 στη Δανία και στη Σουηδία, το 1981, στη Γαλλία, καθώς και σε άλλες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο και αναπτύχθηκαν περαιτέρω κατά τη δεκαετία του '90.⁴⁰ Η φιλοσοφία του θεσμού εδράζεται αφενός στην «ανάγκη προώθησης της αντεγκληματικής πολιτικής», αφετέρου στη μείωση της ανασφάλειας και δυσπιστίας των πολιτών αναφορικά με την ικανότητα του κράτους να προστατεύει έννομα και κοινωνικά αγαθά.⁴¹ Επιπροσθέτως, υπό το πρίσμα της «εγγύτητας» αφορούν δράσεις που προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών⁴² και υπό το πρίσμα της «διεταρξιακότητας» αποδίδεται «συλλογική νομιμοποίηση των τοπικών κοινωνιών στην αντιμετώπιση των σχετικών με την ασφάλεια των πολιτών προβλημάτων».⁴³ Από την άλλη πλευρά, τα ΤοΣΠΠΑ, εντάσσονται στο πλαίσιο που ορίζει η κοινωνική πρόληψη.⁴⁴

Στην Ελλάδα, τα ΤοΣΠΠΑ συνιστούν θεσμό που συστήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '90 (άρθρο 16 του Ν 2713/1999) ο οποίος από την ψήφιση του σχετικού νόμου και εντεύθεν φαίνεται να μην έχει αποκτήσει δυναμικό έρεισμα στην ελληνική (τοπική) κοινωνία. Ο εν λόγω θεσμός εντάσσεται στη λογική της εμπέδωσης του συναισθήματος ασφάλειας στην τοπική κοινότητα και στηρίζεται στη συμμετοχή των μελών της. Ειδικά το δεύτερο κατέστη και το πιο ασθενές σημείο του, συνεπεία, μεταξύ άλλων, της έλλειψης επαρκούς χρηματοδότησης και της στήριξης του θεσμού από πλευράς πολιτείας. Οι δήμοι επέδειξαν απροθυμία για την ανάληψη του έργου και γενικώς δεν διατέθηκαν οι αναγκαίοι οικονομικοί πόροι προς αυτή την κατεύθυνση ούτε σε τοπικό ούτε σε κεντρικό επίπεδο.⁴⁵ Γενικότερα, η έλλειψη πόρων και προσωπικού αλλά και το έλλειμμα όσον αφορά την πληροφόρηση του κοινού και την επικοινωνία του μηνύματος που μεταφέρουν τα ΤοΣΠΠΑ, σε συνδυασμό με την έλλειψη συντονισμού μεταξύ των αρμόδιων φορέων αποτέλεσαν δομικά προβλήματα της μη επιτυχούς εφαρμογής του θεσμού.⁴⁶ Στη συνέχεια ρυθμίστηκε εκ νέου και πιο

ολοκληρωμένα το θέμα των Συμβουλίων⁴⁷ τόσο με το άρθρο 13 του Ν 3387/12-09-2005 («Κέντρο Μελετών Ασφάλειας (ΚΕ.ΜΕ.Α.) και άλλες διατάξεις») όσο και με τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 84 του Ν 3463/30.06.2006.

Αναλυτικότερα, τα ΤοΣΠΠΑ⁴⁸ αποτελούν συμβουλευτικά γνωμοδοτικά όργανα για την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής και αποκεντρωμένης αντιπαραβατικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στις ιδιαίτερες ανάγκες και απαιτήσεις των τοπικών κοινωνιών. Συγκροτούνται και λειτουργούν με απόφαση του οικείου δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου όπως ισχύει, σε Δήμους και Κοινότητες⁴⁹ με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. Αποτελούνται από πέντε (5) έως έντεκα (11) άμισθα μέλη, τα οποία είναι επιστήμονες και λειτουργοί που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και εμπειρία στον τομέα της παραβατικότητας, όπως δικαστικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και αστυνομικοί. Έργο των ΤοΣΠΠΑ είναι η καταγραφή και η μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς σε τοπικό επίπεδο, η κατάρτιση σχετικών προγραμμάτων στην περιφέρεια του Δήμου ή της Κοινότητας που λειτουργούν, η διοργάνωση ημερίδων, σεμιναρίων και συναφών εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινής γνώμης, καθώς και ο συντονισμός και η εφαρμογή πρωτοβουλιών από τους κοινωνικούς φορείς της περιοχής, κατάλληλων να προλάβουν ή να περιορίσουν ορισμένες μορφές της μικρομεσσίας εγκληματικότητας και της εν γένει παραβατικής συμπεριφοράς, με στόχο την εμπέδωση της ασφάλειας των κατοίκων και της δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης.

Το πλαίσιο λειτουργίας τους αναφέρεται,⁵⁰ σύμφωνα με παλαιότερη ανακοίνωση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη - Ελληνική Αστυνομία (πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης), «στην προώθηση και εμπάθυνση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και στη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας, μέσω της κατά το δυνατόν άρσης των όρων του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης καθώς και την δραστηριοποίηση των πολιτών για την πρόληψη της καθημερινής και μικρομεσσίας εγκληματικότητας». Το ως άνω αναφερόμενο πλαίσιο εισαγάγει τις έννοιες της συνευθύνης, της συνδιοίκησης και της ευρύτερης συμμετοχικής διαδικασίας στον τομέα της πρόληψης και ένα μέρος από τους τρόπους με τους οποίους αυτές εμπενδώνονται και πραγματώνονται. Ωστόσο, πέρα από την εστίασή τους στην πρόληψη, περιστασιακά και κοινωνικά, σε επίπεδο κοινότητας, τα ΤοΣΠΠΑ, στηρίζονται, για πρώτη φορά, στην ενεργή συμμετοχή του πολίτη και στον εθελοντισμό του, με σκοπό την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης.⁵¹

στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ., ό.π., σ. 1563-1573:1570-71.

39. Εστιάζοντας δε στον τοπικό χαρακτήρα της αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός από τα ΤοΣΠΠΑ, περιλαμβάνονται και άλλες δράσεις, όπως τα «Δίκτυα Κέντρων Νεότητας», οι «Ασφαλείς Πόλεις», τα προγράμματα περιστασιακής πρόληψης, ο «Αστυνομικός της Γειτονιάς» και η «Αστυνομία της Εγγύτητας», οι περιπολίες πολιτών, οι «Συμβάσεις Ασφάλειας». Για την αναλυτική παρουσίαση των προγραμμάτων και μοντέλων τοπικής πρόληψης βλ. Ζαραφωνίτου (2003), ό.π., και Παπαθεοδώρου (2002), ό.π.
40. Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ. 44-52, Λαμπροπούλου, Ε. (2003) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ.10, σ.155-176:156, Παπαθεοδώρου, Θ. (1999), «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *ΠοινΔικ*, τεύχ. 6, σ. 602-607:602.
41. Παπαθεοδώρου, Θ. (1999), «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», ό.π., σ. 604.
42. Στο ίδιο, σ. 603.
43. Στο ίδιο, σ. 607.
44. Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003), *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π.
45. Παπαθεοδώρου, Θ. (2002), *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ. 302.
46. Ζαραφωνίτου, Ch. (2003), " 'New' tendencies in prevention policy in Greece: Local Crime Prevention Councils and the partnership model",

47. Κουράκης, Ν. (2005), «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», *Πλογ*, 2/2005, διαθέσιμο σε: <www.poinikologos.gr/arxivo/05t2e.html>

48. Βλ. Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων, διαθέσιμο σε: <http://www.eetaa.gr:8080/kodikas/k_arthra.jsp?arthro=84>, Καραγιαννίδης, Χ. (2011), *Προστασία συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

49. Από τα στοιχεία του παλαιού Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (νυν Υπουργείο Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία) προκύπτει ότι έχουν συσταθεί και λειτουργούν 82 συνολικά Σ.Π.Ε. στους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Χανίων, Λασιθίου, Ημαθίας, Σάμου, Κιλκίς, Λευκάδας, Κέρκυρας, Λέσβου, Μεσσηνίας, Γρεβενών, Σερρών, Κοζάνης, Αιτωλοακαρνανίας, Κορινθίας, Μαγνησίας, Έβρου, Ζακύνθου και Πιερίας.

50. Υπουργείο Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία-πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, διαθέσιμο σε: <www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=10376>

51. Κουράκης, Ν. (2005), «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», ό.π.

4.2. Αποκαταστατική δικαιοσύνη

Ο όρος αποκαταστατική (ή επανορθωτική) δικαιοσύνη είναι αρκετά ευρύς⁵² και συμπεριλαμβάνει ένα πλήθος διαφορετικών προγραμμάτων και πρακτικών. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εντάσσεται στις κύριες μορφές συμμετοχικής δικαιοσύνης,⁵³ «στηρίζεται στη συμμετοχή του κοινού και τους ενεργούς πολίτες. Αυτό επιτρέπει μια πιο συμμετέχουσα κοινωνία των πολιτών που βάζει φραγμούς στην μονοπωλιακή και πατερναλιστική τάση του κράτους»⁵⁴ και αποτελεί έκφραση του κοινοτικού πνεύματος και του ρόλου της κοινότητας.⁵⁵ Επιπροσθέτως, ο Οδηγός των Η.Ε. για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC) 2006 αναφέρει ότι οι συμμετοχικές απαντήσεις στο έγκλημα στηρίζονται στις προσεγγίσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.⁵⁶ Περαιτέρω, ο όρος «συμμετοχική δικαιοσύνη», περιλαμβάνει την αποκαταστατική δικαιοσύνη και στοχεύει στη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών προκειμένου να λυθεί το προκείμενο πρόβλημα και «προϋποθέτει ότι όλα τα μέρη είναι σε θέση να συμμετάσχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στο διάλογο και στις διαπραγματεύσεις».⁵⁷ Για την κατανόηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η έννοια κλειδί είναι η βλάβη που προκάλεσε η πράξη και όχι η παραβίαση του κανόνα ή οι ανάγκες του παραβάτη.⁵⁸ Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζει ένα εναλλακτικό πλαίσιο σκέψης απέναντι στην παράβαση, και έχει επηρεασθεί σημαντικά από τις αναλήψεις και στους τρόπους αντιμετώπισης του εγκλήματος των μη δυτικών κοινωνιών (π.χ. Αβοριγίνες, Μαόρι, Ινδιάνοι).⁵⁹ Σημειώνεται, ωστόσο, ότι η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη ή η διαιτησία είτε δημόσια είτε ιδιωτική, είναι ένας πολύ παλιός θεσμός, καθότι κατέστη γνωστός ήδη από την Αρχαία Ελλάδα όπου πραγματοποιείτο σε δύο στάδια αφενός μέσω της συμφιλίωσης των δύο μερών και αφετέρου μέσω της επίλυσης της διαφοράς, εάν η απόπειρα συμφιλίωσης αποτύχανε.⁶⁰

Στη θεμελίωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συνέβαλαν τα δικαιώματα των θυμάτων που αναπτύχθηκαν αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τις δεκαετίες '60 και '70,⁶¹ στο πλαίσιο της γενικότερης

ανάπτυξης των κοινωνικών κινήματων της περιόδου.⁶² Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο κατοχυρώθηκε η αναγνώριση των δικαιωμάτων του θύματος μέσα από τις αποφάσεις, τις συστάσεις και τις οδηγίες οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην εξέλιξη του θυματολογικού κινήματος, εμφανίζεται ένας «ανταγωνισμός» μεταξύ των θυμάτων, σχετικά με το ποιο θα θεωρηθεί περισσότερο θύμα από το άλλο, ώστε να διεκδικήσει τις ανάλογες αποζημιώσεις, με αποτέλεσμα να διακρίνεται η μετάβαση από το δίκαιο ή μη της τιμωρίας στο δίκαιο της αποζημίωσης, η οποία διατυπώνεται στο ερώτημα: «Πώς μέσα σε μερικές δεκαετίες περάσαμε, στο επίπεδο της συλλογικής ηθικής ευαισθησίας, από μία «αξιοκρατική» αντίληψη (είναι δίκαιο να τιμωρηθεί κάποιος για ό, τι έκανε) σε μια «θυματολογική» αντίληψη της δικαιοσύνης (είναι δίκαιο να αποζημιωθεί κάποιος γι' αυτά που υπέστη)».⁶³

Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη περιλαμβάνονται δύο διαφορετικές απόψεις η μινιμαλιστική και η μαξιμαλιστική. Σύμφωνα με την πρώτη η αποκαταστατική δικαιοσύνη θεωρείται ως απλή παρέμβαση στην ποινική διαδικασία, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη, θεωρείται ότι μακροπρόθεσμα πρέπει και μπορεί να αποτελέσει πλήρη και συστηματική λύση απέναντι στην τιμωρηση και την επανένταξη.⁶⁴ Από την άλλη πλευρά, χρειάζεται να λαμβάνεται υπόψη ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν είναι δύο αλλά τρία και συγκεκριμένα το θύμα, ο δράστης και η κοινότητα. Εμπειρέχεται, συνεπώς, ο «κοινοτισμός» που δημιουργεί ιδιαίτερο προβληματισμό σχετικά με το ποιος ή ποιοι θα εκπροσωπούν την κοινότητα και πώς μέσα στο πλαίσιο αυτό δεν θα υπεισέρχονται άλλοι εξωτερικοί παράγοντες επηρεασμού και επιβολής, όπως π.χ. το κοινωνικό και οικονομικό status του θύματος στην κοινότητα.⁶⁵ Στο σημείο αυτό, ο ρόλος του κράτους οφείλει να παραμείνει σημαντικός και να διατηρεί τον κανονιστικό του χαρακτήρα.⁶⁶

Στην Ελλάδα, ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης εισήχθη με το Ν 3189/2003 για την παραβατικότητα των ανηλίκων,⁶⁷ ως ανάγκη συμμόρφωσης με τις συστάσεις της Ε.Ε., προκειμένου, πρώτον, να συνειδητοποιήσουν τις διαστάσεις της πράξης τους οι ανήλικοι και, δεύτερον, να ικανοποιήσει το θύμα με τον πιο κατάλληλο τρόπο.⁶⁸ Όμως, η εφαρμογή του θεσμού έλαβε χώρα χωρίς να προηγηθεί κάποιο πιλοτικό πρόγραμμα, το οποίο θα υποβοηθούσε την καλύτερη εφαρμογή του νόμου σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο.⁶⁹ Διαπιστώνονται, ωστόσο, προβλήματα που αφορούν τη νομοθετική ρύθμιση καθ'εαυτή όσο και την (μη) εφαρμογή της στην πράξη.⁷⁰ Συγκεκριμένα, οι διατάξεις του Ν 3189/2003 παρέχουν εναλλακτικές δυνατότητες που αφορούν

52. Βλ. για τη διευκρίνιση του όρου, Αρτινοπούλου, Β. (2011), «Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στο Χαλκιά, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπιση της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774:756-58.
53. Μαγγανάς, Α. (2007), *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 38.
54. Bazemore, G. Schiff, M. (2001), *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*, Elsevier, Cincinnati, OH, σ. 143.
55. Τσήτσουρα, Α. (2007), «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 121-129:128.
56. Handbook of Restorative Justice Programmes, Criminal Justice Handbook Series, New York, 2006, σ. 1-114(7), διαθέσιμο σε: <http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf>
57. Μαγγανάς, Α. (2007), *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, ό.π., σ. 37.
58. Μαγγανάς, Α. (2000), «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *ΠοινΔικ*, τεύχ. 2, 553-561:553.
59. Zedner, L. (2002), "Victims", στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds), *Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, New York, σ. 445.
60. Βλ. Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008), *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5^{ος} και 4^{ος} π.Χ. αιώνες*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 59-62 και Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαϊκών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
61. Zedner, L. (2002) "Victims", ό.π., σ. 432.

62. Στην ανάπτυξη του θυματολογικού κινήματος ώθησαν παράλληλα κινήματα, όπως για παράδειγμα το φεμινιστικό και η ιδιαίτερη έμφαση που αποδόθηκε στο βιασμό και στην αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας, στο Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», *ΠοινΔικ*, τεύχ.12, σελ. 1310-1317:1316.
63. Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», ό.π., σ. 1315.
64. Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσο επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», ό.π., σ. 554.
65. Στο ίδιο.
66. Στο ίδιο.
67. Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαϊκών συστημάτων*, ό.π., σ. 98-107.
68. Βλ. Παπαδοπούλου, Ρ. (2006) "Victim-offender mediation for minors in Greece", *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7(1):1-3.
69. Στο ίδιο.
70. Γιοβάνογλου, Σ. (2007), «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: ένα ανεκμετάλλετο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων», στο Γεωργιάδης, Σ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 407-417.

«τη διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για έκφραση συγγνώμης από πλευράς ανήλικου καθώς και για εξώδικο διακανονισμό των συνεπειών του αδικήματος, όπως η αποζημίωση του θύματος ή με κατ' άλλον τρόπο μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο».⁷¹ Στη συνέχεια, ένας ακόμα νόμος, ο Ν 3500/2006 που αφορά την ενδοοικογενειακή βία, συμπεριέλαβε τη συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη.

5. Ερευνητική προσέγγιση

Υπό το φως των ανωτέρω, μελετήθηκαν οι στάσεις των πολιτών απέναντι στους ως άνω θεσμούς συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής. Η εμπειρική διερεύνηση που παρουσιάζεται στο παρόν κείμενο αποτελεί τμήμα της εκπονηθείσας διδακτορικής διατριβής της γράφουσας και έλαβε χώρα σε τρεις επιλεγμένες περιοχές της Αθήνας, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα, κατά το διάστημα των μηνών Μαρτίου-Ιουνίου 2009. Η επιλογή των περιοχών πραγματοποιήθηκε αφενός βάσει της αστυνομικής στατιστικής των τελευταίων πέντε ετών, προκειμένου να περιληφθούν περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας, αφετέρου βάσει κοινωνικών και περιβαλλοντικών κριτηρίων. Συγκεκριμένα, ως περιοχή χαμηλής εγκληματικότητας επελέγη η Φιλοθέη (περιοχή Χ.Ε.), και ως περιοχές μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας η Ηλιούπολη (περιοχή Μ.Ε.) και ο Άγιος Παντελεήμονας (περιοχή Υ.Ε.) αντίστοιχα. Η έρευνα διεξήχθη με τη μέθοδο της κατ' οίκον συμπλήρωσης ερωτηματολογίων με δείγμα που προέκυψε από επιφανειακή δειγματοληψία, προκύπτουσας από τους χάρτες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος. Καθότι η έρευνα έλαβε χώρα λίγο πριν την εκδήλωση της κρίσης στην Ελλάδα, καθίσταται εύλογο οι στάσεις των πολιτών σήμερα να έχουν μετασχηματισθεί, πολλών δε μάλλον που η κρίση κλιμακώθηκε κατά τα έτη που ακολούθησαν. Παρόλα αυτά, η παρουσίαση των ερευνητικών πορισμάτων κρίνεται σημαντική, διότι, πρώτον, δεν είναι διαθέσιμη πρότερη σχετική διερεύνηση, δεύτερον, η παρούσα περίοδος, λόγω της ιδιαιτερότητάς της, απαιτεί τη μελέτη της σχέσης των πολιτών και όσων διαμένουν στη χώρα με την τοπική και την ευρύτερη κοινωνία αναφορικά με τα κοινωνικά ζητήματα που τους αφορούν, στην οποία πιστεύουμε ότι μπορούν να συμβάλουν τα εν λόγω ερευνητικά πορίσματα.

5.1. Σχετικά με την έννοια του τόπου

Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ανθρώπων και τόπου κατοικίας είναι έντονη και προσδίδει στο άτομο επιμέρους χαρακτηριστικά της κοινωνικής τους ταυτότητας. Η σχέση αυτή συνιστά έναν συναισθηματικό δεσμό που προσδιορίζεται, όταν ενέχει θετικά συναισθήματα, ως «τοποφιλία»⁷² και ως «τοποφοβία»⁷³ όταν διακρίνεται από αρνητικά συναισθήματα. Στην περίπτωση δε, που ο τόπος κατοικίας ταυτίζεται με τον τόπο γέννησης ή με την μακροχρόνια παραμονή στο ίδιο μέρος, η εν λόγω σχέση γίνεται ακόμα περισσότερο καθοριστική για το άτομο καθώς περιστρέφεται γύρω από την πρόσληψη του «(συν)ανήκειν» σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό και κοινωνικό χώρο. Ωστόσο, στις σύγχρονες κοινωνίες η αίσθηση του «(συν)ανήκειν» αναφορικά με την τοπικότητα (locality) υποχωρεί απέναντι στη σταδιακή εξάλειψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και αποκτά ευρύτερες υπερτοπικές, «παγκοσμιοποιημένες», «φανταστικές» ή και διαδικτυακές πλέον διαστάσεις. Συνεπώς, η εν λόγω έννοια καθίσταται ιδιαίτερα πολύπλοκη, πολυφωνική, πολυπρόσωπη και πολυστρωματική,

εκφράζοντας συχνά παράλληλη πίστη και ένταξη σε διαφορετικές κοινωνίες ταυτόχρονα.⁷⁴ Βεβαίως, χρειάζεται να επισημανθεί ότι η τοπικότητα μπορεί να εκφράζει και εμπειρίες που σχετίζονται με τη μετατόπιση (το να αισθάνεται κάποιος εκτός τόπου), την εκτόπιση (συνδέεται με την αλλοτρίωση) την κατάτμιση (πολλές ταυτότητες).⁷⁵ Συμπερασματικά, το αίσθημα αλλά και η έννοια του «(συν)ανήκειν» δεν είναι ούτε δεδομένα ούτε αυτονόητα.

Κάθε περιοχή, εκτός από την ιδιαίτερη γεωγραφική μορφολογία και το κλίμα, αποτελεί ένα σύνολο ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών που διαμορφώνει και δομεί ένα ιδιαίτερο τοπικό συναισθηματικό στους κατοίκους της.⁷⁶ Ως εκ τούτου, η επιρροή του τόπου στα άτομα συνεισφέρει στη διαμόρφωση αυτού που αποκαλείται «τοπική ταυτότητα».⁷⁷ Επιπροσθέτως, η έννοια της τοπικής ταυτότητας συνδιαλέγεται με αυτήν της «διαφοράς» ή της διαφορετικότητας από τους άλλους που είτε κατοικούν κάπου «αλλού» είτε διαφέρουν από την πλειονότητα όσων κατοικούν «εδώ». Από την άλλη πλευρά, ο τόπος συνδιαλέγεται δυναμικά με τις έννοιες που σχετίζονται, αφενός με το χωρικό και κοινωνικό διαχωρισμό των περιοχών κατοικίας μεταξύ τους, αφετέρου με τις συγκρούσεις, φανταστικές, πραγματικές ή κοινωνικά κατασκευασμένες, μεταξύ των διαφόρων ομάδων που κατοικούν στην ίδια περιοχή· διαστάσεις των οποίων αποτελούν η κοινωνική διαστρωμάτωση, η φυλετική ή/και εθνική καταγωγή κ.ά.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα ο τόπος έχει δύο διαστάσεις: την αντικειμενική και την υποκειμενική. Η πρώτη σχετίζεται με τα όσα πράγματι «είναι» στη βάση αναλύσεων μακρο-επιπέδου και η δεύτερη αφορά την πρόσληψη των ομάδων ή των ατόμων για τον τόπο κατοικίας τους υπό το πρίσμα αναλύσεων μικρο ή μεσο-επιπέδου. Έτσι λοιπόν δομείται ένας «μοναδικός υποκειμενικός χώρος» για κάθε άτομο που μπορεί να είναι παρόμοιος για ανθρώπους υπό παρόμοιες συνθήκες αλλά τελικά δεν είναι ποτέ ίδιος για τον καθένα.⁷⁸ Υπό το φως των ανωτέρω, το περιβάλλον κατηγοριοποιείται στο *γεωγραφικό*, που προκύπτει από τις πραγματικές δομές και σχέσεις και το *συμπεριφορικό* που αφορά την πρόσληψη του ατόμου για το γεωγραφικό περιβάλλον.⁷⁹

Για τους λόγους αυτούς, ο τόπος κατοικίας, με βάση τα ιδιαίτερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά που απορρέουν από αυτόν, συμπεριλαμβανομένων των τάσεων της εγκληματικότητας, όπως αυτές προέκυψαν από την αστυνομική στατιστική, αποτέλεσε σημαντική παράμετρο της μελέτης. Εξάλλου, το περιβάλλον και η ανθρώπινη συμπεριφορά τελούν υπό τη διαδικασία της αλληλεξάρτησης και της αλληλεπίδρασης, η οποία μπορεί να κατανοηθεί μέσα από τη γνώση των σχέσεων μεταξύ του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και των ιδιαίτερων κάθε φορά χαρακτηριστικών τους.⁸⁰

71. Βλ. Κουράκης, Ν. (2006), «Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανήλικων (Ελλάδα και Ευρώπη)», διαθέσιμο σε: <<http://www.niotho-asfalts.gr/na/meletes16.pdf>>

72. Tuan, Y.-F. (1974), *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, σ. 4 και 93.

73. Tuan, Y.-F. (1979,) *Landscapes of fear*, Blackwell, Oxford.

74. Lovell, N. (1998), "Introduction", στο N. Lovell (ed.) *Locality and belonging*, Routledge, London, σ. 1-24:5.

75. Keith, M., Pile, S. (1993), "Conclusion: towards new radical geographies" στο M. Keith, Pile, S. (eds) *Place and the politics of identities*, Routledge, London, σ. 220-226: 225.

76. Taylor, I., Evans, K., Frazer, P. (1996), *A tale of two cities: global change, local feeling and everyday life in the North of England. A Study in Manchester and Sheffield*, Routledge, Abingdon, Oxon, σ. 32.

77. Στο ίδιο, σ. 6.

78. Brantingham, P., Brantingham, P. (1984), *Patterns in crime*, Macmillan, New York, σ. 333.

79. Koffka 1935, όπως αναφέρεται στο Brantingham & Brantingham, ό.π., σ. 333.

80. Ζαραφώνιτου, Χρ. (1996), «Εισαγωγή», στο Ζαραφώνιτου, Χρ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, Τετράδια Εγκληματολογίας 1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 11.

5.2. Περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ερευνώμενων περιοχών

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μίας από τις τρεις ερευνώμενες περιοχές της μελέτης, σημειώνονται τα εξής: Η *Φιλοθέη*⁸¹ προήχθη σε δήμο το 1991 και θεωρείται από τις πιο προνομιούχες περιοχές των Αθηνών με αρκετά υψηλή αντικειμενική αξία. Εξ αρχής, σχεδιάστηκε προσεκτικά και αναζητήθηκε το καταλληλότερο ρυμοτομικό σχέδιο ήδη από τις αρχές σχεδόν του προηγούμενου αιώνα. Γνωστοί αρχιτέκτονες της περιοχής είχαν υποβάλλει προτάσεις. Οι προτάσεις λήφθηκαν υπόψη με αποτέλεσμα από μια βραχώδη περιοχή η Φιλοθέη να μεταμορφωθεί σε μια υπέροχη κηπούπολη, βασισμένη στα αγγλικά πρότυπα. Η ανοικοδόμηση κατοικιών δεν ξεκίνησε παρά μόνο αφού έγιναν πρώτα τα κατάλληλα έργα υποδομής. Η περιοχή γενικά χαρακτηρίζεται από χαμηλή και αραιή δόμηση, καλή ρυμοτομία και επάρκεια χώρων πρασίνου, μεταξύ των οποίων και το πάρκο της Φιλοθέης. Επαρκείς είναι επίσης οι κοινόχρηστοι χώροι, όπως πάρκα, πλατείες, παιδικές χαρές κ.ά. Ο εμπορικός χαρακτήρας της περιοχής είναι περιορισμένος. Διαθέτει τρεις αγορές –την Παλαιά, την Νέα και την Πάνω Αγορά. Ουσιαστικά η Φιλοθέη διακρίνεται από τον καθαρά οικιστικό χαρακτήρα της. Ζητούμενο ήταν, ήδη από το σχεδιασμό της, η διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και η ηρεμία και η σιγή των κατοίκων. Οι κάτοικοι συμμετέχουν στα κοινά μέσα από αθλητικούς, μορφωτικούς, πολιτικούς και επιστημονικούς συλλόγους. Στην περιοχή υπάρχουν πολλές πρεσβείες και φημισμένα ιδιωτικά σχολεία. Οι πρεσβείες καθώς και οι πολυτελείς κατοικίες σημαίνουν την προσώπων της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της Ελλάδας, έχουν ως αποτέλεσμα η περιοχή να φρουρείται σε εκτεταμένη έκταση. Όσον αφορά την προστασία των κατοικιών σημαντικός είναι ο ρόλος της ιδιωτικής ασφάλειας. Το αστυνομικό τμήμα της περιοχής, σύμφωνα με τον επίσημο δικτυακό τόπο του Δήμου, αναφέρει ότι η Φιλοθέη αποτελεί από τις πιο ασφαλείς περιοχές της Ν. Αττικής με μηδενική σχεδόν εγκληματικότητα.

Η *Ηλιούπολη*⁸² βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του λεκανοπεδίου Αττικής και προήχθη σε Δήμο της Νομαρχίας Αθηνών 1964. Αρχικά αποτελούσε κοινότητα μεγαλοαστών που είχαν κτίσει άνετες εξοχικές κατοικίες με κήπους και ανεμόμυλους. Ο πρώτος σύγχρονος οικισμός δημιουργήθηκε το 1924 και στην απογραφή του 1929 εμφανίζεται με 569 κατοίκους. Η περιοχή χαρακτηρίζεται γενικά από καλή ρυμοτομία, κυρίως όσον αφορά το κεντρικό και ανατολικό της σχήμα. Διαθέτει αρκετές πλατείες και οι δρόμοι εκτείνονται ακτινωτά αυτών. Στην περιοχή δραστηριοποιούνται σωματεία και σύλλογοι, που επικεντρώνονται περισσότερο σε μουσικές δραστηριότητες, στο θέατρο, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία και τον αθλητισμό. Επιπροσθέτως, λειτουργούν κολυμβητήρια, γυμναστήρια, αθλητικά

κέντρα και γήπεδα μπάσκετ, ποδοσφαίρου και αντισφαίρισης. Από τα ανωτέρω διαφαίνεται μια έντονη κοινωνική δραστηριοποίηση των κατοίκων της. Η κοινωνική μέριμνα επιτελείται μέσα από το γραφείο κοινωνικής υποστήριξης του Δήμου. Η Ηλιούπολη χαρακτηρίζεται από υψηλή εμπορική ανάπτυξη με μεγάλη ποικιλία καταστημάτων που καλύπτουν τους τομείς της σίτισης, ένδυσης, εξοπλισμού σπιτιών κ.ά., καθώς και της διασκέδασης (καφετέριες, μπαρ και εστιατόρια/ταβέρνες). Σημειώνεται ότι στην Ηλιούπολη έχει συσταθεί ΤοΣΠΠΑ αλλά παρ' όλες τις προσπάθειες, η λειτουργία του επικεντρώθηκε περισσότερο στη διοργάνωση ημερίδων και συνεδρίων ενημερωτικού χαρακτήρα.⁸³

Ο *Άγιος Παντελεήμονας* αποτελεί συνοικία του κέντρου της Αθήνας στην περιοχή όπου είναι χτισμένη η ομώνυμη εκκλησία. Βρίσκεται βόρεια της πλατείας Βικτωρίας, ανάμεσα στα Κάτω Πατήσια και στην Κυψέλη, και διασχίζεται από τη λεωφόρο Αχαρνών. Η περιοχή κατά την τελευταία δεκαετία έχει βαθιά μετασχηματιστεί, συγκριτικά με ό,τι υπήρξε παλαιότερα, δηλαδή, μια αστική έως και μεγαλοαστική περιοχή. Η υψηλή εμπορική χρήση της περιοχής, κατά την περίοδο της έρευνας, χαρακτηριζόταν από τη λειτουργία καταστημάτων που εμπορεύονται κυρίως διαφόρων ειδών τρόφιμα και άλλα προϊόντα από τις χώρες της Ασίας, της Αφρικής και των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ. Η περιοχή βίωσε μια περίοδο έντονης κοινωνικής σύγκρουσης μεταξύ των κατοίκων της με πιο ακραίο φαινόμενο τον αποκλεισμό πλατείας της περιοχής.

5.3. Ερευνητικά ευρήματα

Τα ερευνητικά δεδομένα που παρουσιάζονται στο παρόν κείμενο αφορούν τις στάσεις του κοινού απέναντι στα ΤοΣΠΠΑ και στην αποκαταστική δικαιοσύνη σε περιοχές με διαβάθμιση της εγκληματικότητας στην Αθήνα. Ειδικότερα, όσον αφορά τις στάσεις των πολιτών απέναντι στα ΤοΣΠΠΑ, στο δείγμα τέθηκαν τέσσερις ερωτήσεις. Η πρώτη αναφερόταν στη γνώση σχετικά με το θεσμό και η δεύτερη στην πρόθεση ή μη εθελοντικής συμμετοχής του δείγματος. Ακολουθούσαν δύο ερωτήσεις φίλτρου σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι ερωτώμενοι προτιμούνται ή όχι να συμμετάσχουν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ.

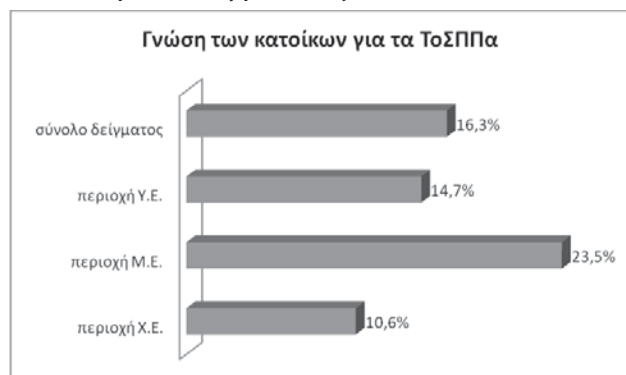
Σε σύνολο δείγματος διαπιστώνεται σημαντικό έλλειμμα γνώσης καθώς μόνο 16,3% των ερωτηθέντων έχουν γνώση για τον εν λόγω θεσμό. Ομοίως, έλλειμμα γνώσης από πλευράς κοινού παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας. Υψηλότερα επίπεδα γνώσης για τον θεσμό, έναντι των άλλων δύο περιοχών, αυτών της Φιλοθέης (10,6%) και του Αγίου Παντελεήμονα (14,7%), διαπιστώνεται στην Ηλιούπολη (23,5%), όπου το ΤοΣΠΠΑ ήταν εν ισχύ κατά το διάστημα διεξαγωγής της έρευνας. Παρόλα αυτά, η έλλειψη γνώσης για τον θεσμό στην περιοχή της Ηλιούπολης παραμένει εξαιρετικά υψηλή και καταδεικνύει την έκταση του προβλήματος, εφόσον ακόμα και η πληροφορία για τη σύσταση των ΤοΣΠΠΑ στην Ηλιούπολη δεν κατάφερε να «φθάσει» στην πλειοψηφία των δημοτών της (Γράφημα 1).

81. Βλ. Δήμος Φιλοθέης, διαθέσιμο σε: <<http://www.philothei.gr/municipality/index.asp>>

82. Βλ. Δήμος Ηλιούπολης, διαθέσιμο σε: <<http://www.ilioupoli.gr/Ilioupoli/history.asp>>

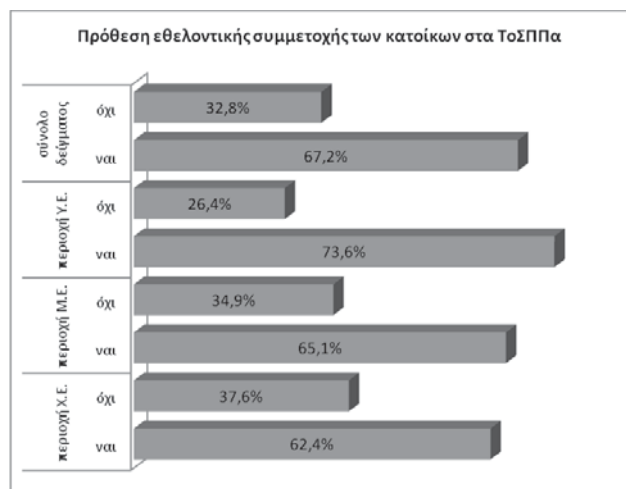
83. Κουρτέσης, Ι.Π. (2007), «Το Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας στην Ηλιούπολη», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 69-75.

Γράφημα 1: Ποσοστά (%) των ερωτηθέντων που έχουν γνώση για τη λειτουργία του θεσμού των ΤοΣΠΠΑ

Εντούτοις, παρά την έλλειψη γνώσης για τα ΤοΣΠΠΑ, το δείγμα στην πλειονότητά του εκφράζει θετικές στάσεις απέναντι στην προοπτική της εθελοντικής του συμμετοχής σε αυτόν (67,2%) (Γράφημα 2). Ανά τόπο κατοικίας, η πλειονότητα του δείγματος απαντά θετικά και δηλώνει ότι θα συμμετείχε εθελοντικά στο θεσμό. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι θετικές στάσεις απέναντι στην εθελοντική συμμετοχή του κοινού αυξάνονται όσο περισσότερο η περιοχή διακρίνεται από έντονα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα. Αναλυτικότερα, στη Φιλοθέη καταγράφονται τα χαμηλότερα ποσοστά εθελοντικής συμμετοχής (62,4%), τα οποία αυξάνουν ελαφρώς στην περιοχή της Ηλιούπολης (65,1%) και φτάνουν σε πολύ υψηλά επίπεδα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (73,6%).

Γράφημα 2: Ποσοστά (%) των ερωτηθέντων που προτίθενται να συμμετέχουν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ

Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους θα συμμετείχαν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ (Πίνακας 1), οι κάτοικοι και των τριών περιοχών εστιάζουν πρωτίστως στην προσφορά στο κοινωνικό σύνολο (37,6%) και στη βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν σε άτομα που έχουν ανάγκη (31,2%). Στη συνέχεια, η τρίτη κατά σειρά συχνότητα απάντηση είναι η συμβολή τους στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας (25,4%) και ακολουθεί με διαφορά η απάντηση που αφορά την εμπέδωση της ασφάλειας («θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου» 5,8%).

Ανά τόπο κατοικίας, με μικρές ποσοστιαίες διαφοροποιήσεις, οι συχνότητες των απαντήσεων είναι παρόμοιες με εκείνες σε σύνολο δείγματος. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα οι λόγοι που άπτονται της μείωσης της εγκληματικότητας (28,7%) και της αίσθησης ασφάλειας στη γειτονιά (9,9%) συγκεντρώνουν υψηλότερα ποσοστά συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Ποσοστά (%) των ερωτηθέντων που απαντούν για ποιον/ποιους λόγο/λόγους θα συμμετείχαν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ

Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ	Περιοχή Χ.Ε.	Περιοχή Μ.Ε.	Περιοχή Υ.Ε.	Σύνολο δείγματος
Γιατί θέλω να βοηθήσω τα άτομα αυτά*	32,9%	32,5%	28,7%	31,2%
Γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου	3,8%	2,5%	9,9%	5,8%
Γιατί θέλω να συμμετέχω στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας	22,8%	23,8%	28,7%	25,4%
Γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο χρήσιμος/η στο κοινωνικό σύνολο	40,5%	41,2%	32,7%	37,6%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%

* Σημ.: εκείνους που έχουν διαπράξει κάποιο ποινικό αδίκημα

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 2), η πλειονότητα των απαντήσεων όσον αφορά τους λόγους της μη εθελοντικής συμμετοχής των κατοίκων στα ΤοΣΠΠΑ εστιάζεται στη «διαδεδομένη» στάση που αφορά γενικότερα ζητήματα διαχείρισης του βίου, όπως η «έλλειψη ελεύθερου χρόνου» (36,7%). Ο δεύτερος σε συχνότητα αναφερόμενος λόγος αφορά τη σύνδεση των ΤοΣΠΠΑ με τις δράσεις της αστυνομίας («αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας», 25,5%). Κατόπιν, ακολουθεί η απάντηση ότι το ζήτημα της εγκληματικότητας «αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς» (13,3%). Στην επόμενη απάντηση εκφράζονται φόβοι του κοινού μήπως κάποιος από τους συμμετέχοντες γίνει στόχος εγκληματιών (12,2%). Οι υπόλοιποι λόγοι, με ορισκές συχνότητες, εκφράζουν το ψυχολογικό βάρος που πιστεύει ότι θα αισθανθεί κάποιος (3,1%), την ταύτιση της συμμετοχής στον εν λόγω θεσμό με την έννοια του «ρουφιάνου» (3,1%), εκείνου, δηλαδή, που «προσφέρει» πληροφορίες στην αστυνομία και αντικειμενικά προβλήματα, όπως η προχωρημένη ηλικία (2%).

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 2) η έλλειψη ελεύθερου χρόνου αποτελεί την πιο συχνή απάντηση που δίνουν οι ερωτηθέντες στις περιοχές της Φιλοθέης (50%) και του Αγίου Παντελεήμονα (50%), διευκρινίζοντας τον λόγο για τον οποίο δεν θα συμμετείχαν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ. Σημειώνεται, επίσης, ότι στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα το ποσοστό εκείνων που αναφέρουν ότι δεν θα συμμετείχαν στα ΤοΣΠΠΑ διότι κάτι τέτοιο είναι «δουλειά της αστυνομίας» (22,7%), είναι συγκριτικά χαμηλότερο με αυτό των άλλων δύο περιοχών (Φιλοθέη 27,8%, Ηλιούπολη 28,6%). Περαιτέρω, η απάντηση «το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς» έχει μηδενικά ποσοστά στον Άγιο Παντελεήμονα, ενώ στη Φιλοθέη συγκεντρώνει 13,8% και στην Ηλιούπολη 8,6%. Φαίνεται, συνεπώς, πως οι κάτοικοι της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα, η οποία διακρίνεται από έντονα προβλήματα, επιζητούν, συγκριτικά με τους κατοίκους των άλλων δύο περιοχών, περισσότερο συνθετικές απαντήσεις στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.

Πίνακας 2: Ποσοστά (%) των ερωτηθέντων που απαντούν για ποιον/ποιους λόγο/λόγους δεν θα συμμετείχαν εθελοντικά στα ΤοΣΠΠΑ

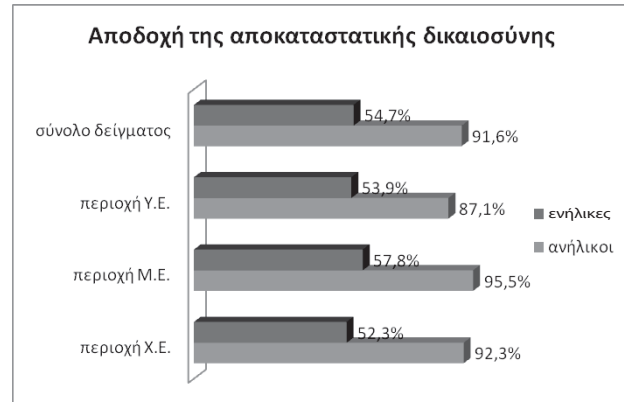
Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ	Περιοχή Χ.Ε.	Περιοχή Μ.Ε.	Περιοχή Υ.Ε.	Σύνολο δείγματος
Δεν έχω ελεύθερο χρόνο	50,0%	20,0%	50,0%	36,7%
Δεν θα έκανα κάτι τέτοιο εθελοντικά χωρίς πληρωμή	2,8%	5,7%	4,5%	4,1%
Φοβάμαι μήπως γίνω στόχος εγκληματιών	5,6%	20,0%	13,8%	12,2%
Αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας	27,8%	28,6%	22,7%	25,5%
Το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς	13,8%	8,6%	0,0%	13,3%
Δεν θα το άντεχα για ψυχολογικούς λόγους	0,0%	8,6%	0,0%	3,1%
Δεν θέλω να γίνω «ρουφιάνος» της αστυνομίας	0,0%	5,7%	4,5%	3,1%
Λόγω προχωρημένης ηλικίας	0,0%	2,8%	4,5%	2,0%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%

Εκτός από τις στάσεις απέναντι στα ΤοΣΠΠΑ, διερευνήθηκαν οι στάσεις των πολιτών απέναντι στον νέο -για την Ελλάδα- θεσμό που εντάσσεται στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Οι στάσεις των κατοίκων εξετάστηκαν ως ακολούθως: «*Πρόσφατα, στην Ελλάδα ψηφίστηκε ένας νόμος για τους ανηλίκους, σύμφωνα με τον οποίο ο ανήλικος δράστης και το θύμα μπορούν να συναντηθούν μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και να δοθεί η ευκαιρία στο δράστη να πει στο θύμα τους λόγους για τους οποίους διέπραξε το αδίκημα, πώς νοιώθει μετά από αυτό και στη συνέχεια να ζητήσει συγγνώμη και να αποζημιώσει το θύμα για τη βλάβη που έπαθε (π.χ. να καθαρίσει το γκράφιτι, να πληρώσει για το αντικείμενο που έκλεψε, κ.λπ.). Με αυτό τον τρόπο, ο ανήλικος δράστης και το θύμα λύνουν με εξώδικο τρόπο τις συνέπειες της πράξης και στον ανήλικο δεν θα επιβληθεί ποινή από το δικαστήριο. 1. Εάν ήσασταν στη θέση του θύματος, θα δεχόσασταν ή όχι αυτή τη λύση; 2. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ο νόμος αυτός να επεκταθεί για παρόμοια μικρής βαρύτητας αδικήματα και στους ενήλικους (18 ετών και άνω);».*

Στην πλειονότητά τους, σε σύνολο δείγματος, οι ερωτώμενοι εξέφρασαν θετικές στάσεις απέναντι στον θεσμό, ιδιαίτερα όσον αφορά τους ανηλίκους. Ειδικότερα, στην περίπτωση των ανηλίκων, η πλειονότητα του δείγματος εκφράζει καθολική σχεδόν αποδοχή του θεσμού (91,6%) (Γράφημα 3). Ομοίως, ως προς τους ενήλικες η πλειονότητα του δείγματος -αν και σε μειωμένα επίπεδα σε σύγκριση με τους ανηλίκους- εκδηλώνει θετικές στάσεις απέναντι στον εν λόγω θεσμό (54,7%). Σημειώνεται, ωστόσο, ότι, συγκρίνοντας τις απαντήσεις του δείγματος ανά περιοχή κατοικίας, η αποδοχή του θεσμού στην περίπτωση των ανηλίκων στον Άγιο Παντελεήμονα (87,1%), αν και παραμένει υψηλή, εντούτοις, είναι χαμηλότερη συγκριτικά με την αποδοχή του θεσμού στις περιοχές της Φιλοθέης (92,3%) και της Ηλιούπολης (95,5%).

Όσον αφορά τους ενήλικες (Γράφημα 3), συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κατοίκων ανά περιοχή κατοικίας, παρατηρείται μείωση της ποσοστιαίας διαφοροποίησης. Συγκεκριμένα η υψηλότερη αποδοχή του θεσμού διαπιστώνεται στην Ηλιούπολη (57,8%), ακολουθεί ο Άγιος Παντελεήμονας (53,9%) και η Φιλοθέη (52,3%). Όμοια, και στην περίπτωση των ανηλίκων, η πλειονότητα του δείγματος αποδέχεται την εφαρμογή του θεσμού για τους ενήλικες και στις τρεις περιοχές του δείγματος.

Γράφημα 3: Ποσοστά (%) των ερωτηθέντων που αποδέχονται την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για ανήλικους/ενήλικες δράστες

6. Συμπεράσματα

Υπό το φως των ανωτέρω, προκύπτει ότι η επίδραση του τόπου κατοικίας, με τα ιδιαίτερα κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του, καθίσταται σημαντική στη διαμόρφωση των κοινωνικών στάσεων. Από τη μελέτη των ερευνητικών δεδομένων διαφαίνεται διαφοροποίηση των στάσεων των ερωτηθέντων κυρίως στην περιοχή υψηλής εγκληματικότητας (Άγιος Παντελεήμονας) όπου διαπιστώνονται αυξημένη πρόθεση εθελοντικής συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ, έμφαση στα θέματα ασφάλειας και μείωσης της εγκληματικότητας όσον αφορά τους λόγους συμμετοχής τους στον θεσμό, ενώ χαμηλή συχνότητα, συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές, παρουσιάζει η απάντηση που αντιμετωπίζει τα ΤοΣΠΠΑ ως πεδίο δράσης αποκλειστικά της αστυνομίας και των ειδικών.

Γενικότερα, οι κάτοικοι και των τριών ερευνώμενων περιοχών εκφράζουν στην πλειονότητά τους θετικές στάσεις απέναντι στις εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης της μικρομεσσίας εγκληματικότητας. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι το ανωτέρω εύρημα δεν φαίνεται να οδηγεί σε ουσιαστική ανάληψη δράσης σε τοπικό επίπεδο. Η εν λόγω «παραδοξότητα», στο βαθμό που μπορεί να οριστεί ως τέτοια, συνιστά, μεταξύ άλλων, εκδήλωση της έλλειψης του κοινωνικού κεφαλαίου και της μειωμένης συμμετοχής στην «κοινωνία των πολιτών» στην Ελλάδα. Υπό την έννοια αυτή, αποτυπώνεται μια θεσμική ανεπάρκεια ως προς την ουσιαστική στήριξη και εφαρμογή νεωτερικών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής, ικανής να παρέχει κατευθύνσεις, κίνητρα και ουσιαστικά επιχειρήματα ούτως ώστε να πείσει τον πολίτη ότι η συμμετοχή του «έχει σημασία». Οι, κατά δήλωση, θετικές στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική δεν φαίνεται να είναι ικανές να υπερκεράσουν τα ανωτέρω προσκόμματα και ο πολίτης να θεωρήσει κατ' ουσίαν εαυτόν (συμ)μέτοχο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Ειδικότερα, η καταγραφή των υψηλών επιπέδων άγνοιας για τον θεσμό των ΤοΣΠΠΑ αναδεικνύει την έλλειψη επικοινωνιακής διάχυσης του εν λόγω θεσμού στην (τοπική) κοινωνία και ως εκ τούτου την αδυναμία θεμελίωσης και ανάπτυξης ενός καινοτόμου μέτρου αντιμετώπισης της παραβατικότητας, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα. Περαιτέρω, η πρόθεση συμμετοχής των κατοίκων στα ΤοΣΠΠΑ καταγράφεται υψηλότερη όταν τα κοινωνικά προβλήματα εντείνονται, όπως για παράδειγμα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου, συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές (Ηλιούπολη και Φιλοθέη), οι κάτοικοι εκφράζουν υψηλότερα ποσοστά πρόθεσης συμμετοχής στο πλαίσιο μιας *εκφραστικής* (expressive) στάσης που επιθυμεί την άμεση -και με απτά αποτελέσματα- αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιοχής από την κοινωνία εν συνόλω. Είναι σε αυτήν την περιοχή όπου

οι κάτοικοι θεωρούν πως το ζήτημα της εγκληματικότητας δεν αφορά ούτε μόνο την αστυνομία ούτε μόνο τους ειδικούς. Ακολουθώντας, η αυξημένη πρόθεση συμμετοχής στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα συνιστά έναν *εκφραστικό* τρόπο που υποδηλώνει ότι «κάτι πρέπει να κάνουμε/γίνει στην περιοχή». Λαμβάνοντας υπόψη ότι στην εν λόγω περιοχή στα έτη που ακολούθησαν τόσο ορισμένοι από τους κατοίκους της όσο και ομάδες της Χρυσής Αυγής δραστηριοποιήθηκαν έντονα στην περιοχή, φαίνεται ότι αυτή η ανάγκη εκφραστικότητας δι-οχετεύθηκε τελικά σε μορφές δράσης που δεν συνάδουν με τις δημοκρατικές αξίες και θεσμούς και ενδεχομένως να είχαν προληφθεί εάν η Πολιτεία είχε διαγνώσει εγκαίρως την ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση και με τους κατοίκους της περιοχής είχε (συν)επιμεληθεί τις προβληματικές καταστάσεις με τρόπο τέτοιο ώστε δημοκρατικότερες μορφές κοινωνικής δράσης να είχαν εμφανισθεί. Δυστυχώς και, εις βάρος της περιοχής τελικά, τέτοιου είδους δράσεις δεν υπήρξαν. Εν αντιθέσει, η περιοχή έγινε βορά σε ομάδες που τη στιγματίσαν περαιτέρω και έθεσαν σε κίνδυνο τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα πολλών από τους κατοίκους της, τόσο των ημεδαπών όσο και των αλλοδαπών.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πρόληψη, εν προκειμένω της μικρομεσαίας εγκληματικότητας, δεν είναι μόνο θέμα των επίσημων θεσμών κοινωνικού ελέγχου αλλά του συνόλου της κοινωνίας, καθίσταται απαραίτητο εκείνοι που χαράσσουν την αντεγκληματική πολιτική να διαχειρισθούν με ιδιαίτερη προσοχή απαντήσεις του κοινού που υποστηρίζουν ότι οι αντεγκληματικές δράσεις «είναι θέμα της πολιτείας/αστυνομίας», διότι η στάση αυτή συνιστά ένα από τα προσκόμματα που αφορούν την ουσία της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής. Υπό αυτή την έννοια η υπευθυνοποίηση του κοινού, οπωσδήποτε ισορροπημένη, οφείλει να περιληφθεί στην ημερήσια διάταξη της αντεγκληματικής πολιτικής. Επιπροσθέτως, από τα ερευνητικά ευρήματα προκύπτει ότι μία ακόμα σημαντική όψη της αποθάρρυνσης του κοινού να συμμετέχει στα ΤοΣΠΠΑ είναι ο φόβος θυματοποίησης, και, έστω και με οριακές συχνότητες, ο φόβος απόδοσης της ταυτότητας του «ρουφιάνου», απάντηση η οποία εδράζεται και στην πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας καθώς και στην έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στην αστυνομία.

Όσον αφορά την αποκαταστατική δικαιοσύνη, διαπιστώνεται ότι τυχάνει ευρείας αποδοχής στο δείγμα της έρευνας. Από το ανωτέρω συμπέρασμα διαφαίνεται ότι μπορεί να υπάρξει, μέσω των κατάλληλων προϋποθέσεων, σημαντική ανάπτυξη του θεσμού στο μέλλον, καθώς και δυνατότητες ουσιαστικής εμπέδωσής του. Ειδικότερα, όσον αφορά τους ανηλικούς η αποδοχή είναι σχεδόν καθολική και για τους ενήλικες ξεπερνά τα δύο τρίτα των ερωτωμένων. Τα ευρήματα αυτά συνιστούν εν δυνάμει μια σημαντική βάση που καταδεικνύει τις δυνατότητες εφαρμογής του εν λόγω θεσμού τόσο για το θύμα όσο και για τον

δράστη. Από τα ευρήματα προκύπτει, επίσης, ότι η ηλικία του δράστη είναι η παράμετρος εκείνη που επηρεάζει σημαντικά τις στάσεις απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, καθώς η πλειονότητα των ερωτωμένων εκφράζει μέσω της αποδοχής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης λιγότερο αυστηροποιημένες στάσεις απέναντι στους ανήλικους παραβάτες, καθότι ότι η όποια παραβατικότητα δεν προσλαμβάνεται ακόμα ως έξη, ενώ παράλληλα συνυπάρχουν αυξημένες προσδοκίες για τη μελλοντική της παύση. Από την άλλη πλευρά, τα μειωμένα ποσοστά αποδοχής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στον Άγιο Παντελεήμονα σε σύγκριση με τις άλλες δύο περιοχές του δείγματος, αναδεικνύουν την ύπαρξη πιο αυστηροποιημένων στάσεων απέναντι στον δράστη, στο βαθμό που η αποκαταστατική δικαιοσύνη θεωρείται μη «τιμωρητική» απάντηση απέναντι στο έγκλημα.

Εν κατακλείδι, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία τα προαναφερθέντα μέτρα παραμένουν ως ένα βαθμό μερικώς εφαρμόσιμα τόσο για λόγους που αφορούν την κοινωνική δομή όσο και την κοινωνική δράση. Αν και από την χρονική περίοδο όπου διεξήχθη η έρευνα, μεσολάβησαν, λόγω της *κρίσης*, σημαντικές και εκ βαθέων αλλαγές στην ελληνική κοινωνία, που είναι εύλογο να έχουν συμβάλει στο μετασχηματισμό των στάσεων απέναντι σε επιμέρους κοινωνικά ζητήματα, κρίνεται, ωστόσο, σκόπιμο να τονισθεί ότι η θετική ανταπόκριση των πολιτών, όπως κατεγράφη ανωτέρω, δεν μπορεί να παρά να αποτελεί έναν σημαντικό ενδείκτη αποδοχής νεωτερικών τρόπων αντιμετώπισης του εγκληματικού ζητήματος και δυνατότητας ενδυνάμωσης της συμμετοχής των πολιτών στην αντεγκληματική πολιτική. Η συμμετοχή αυτή, ωστόσο, προϋποθέτει κανόνες, συγκεκριμένους ρόλους και υποχρεώσεις, διαφορετικά μπορεί να κατευθυνθεί σε δράσεις που προσβάλλουν τα δικαιώματα του ανθρώπου και παρεμποδίζουν την εφαρμογή ορθολογικών απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα. Σε κάθε περίπτωση κρίσιμη προϋπόθεση για τη θεμελίωση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής είναι η συμμετοχική δημοκρατία.⁸⁴ Για τον λόγο αυτό η πρώτη δεν μπορεί να ευδοκιμήσει δίχως τη συμβολή της δεύτερης, στην ανάπτυξη της οποίας συνδράμει περαιτέρω.

84. «Η δημοκρατία της εγγύτητας (*démocratie de proximité*) συνδυάζει την άμεση συμμετοχική δημοκρατία», βλ. Πανούσης. Γ. (2013), «Πρόληψη στην πόλη μας αφορά όλους», σελ. 85-87:86, στο Ζαραφωνίτου Χρ. (επιμ.) *Πόλη, Εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης, Πρακτικά Ημερίδας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της», Διόνικος, Αθήνα.